

Az ökológiai politika esélye Lányi András:
Porcelán az elefántboltban
Heti Válasz Kiadó, Bp.,
2009.

Vajon mi lesz a sorsa azoknak, akiknek a múltja nem tud elmúlni, és ezért olyan jelenben kénytelenek élni, amelynek nincs jövője? Egészen tömören így is összefoglalható az a kérdés, amelynek a megválaszolására Lányi András legújabb könyvében vállalkozik. A munka *Az ökológiai politika kezdetei Magyarországon* alcímet viseli ugyan, de valójában ennél többet kínál: egy köztisztelőben álló véleményformáló értelmiségi olvasatát a rendszerváltás két évtizedéről. Hosszabb időszak ez, mint ahogy sokan érezzük: annyi év, amennyi Trianontól a II. világháború kitéréséig eltelt. Jogosan figyelmeztet tehát a szerző: ne áltassuk többé magunkat azzal, hogy még mindig átmenetről beszélünk...

Eseményekből történelmet az értelmezés szándéka formál: könyvében Lányi András két előfeltevésre építi mondanivalóját. Az egyik az, hogy az elmúlt húsz évet az 1948 óta tartó történelmi korszak szerves fejleményeként, az államszocializmus alkonyaként igyekszik bemutatni. (Ahogy Huizinga a reneszánszban nem egy új hajnalt, hanem a középkor végjátékát látta, úgy Lányi az utóbbi két évtizedet a Kádár-éra agóniájának tartja.) A másik feltevése pedig az, hogy ez az időszak egyúttal valami másnak az előtörténete: a hazánkat is elérő ökológiai válság kibontakozásáé. Vagyis egyrészt azt állítja a szerző, hogy 1989 után Magyarország nem szabadult meg a XX. századi diktatúrák örökségétől, másrészt pedig azt, hogy – várakozásainkkal ellentétben – nem a demokratikus jogállam világába jutottunk, hanem a személytelen erőszak és a környezet kizsigerelésének a korszakába. A rendszerváltás „az állampárt és az ő értelmisége közötti párbeszéd megreformált szabályai szerint” zajlott le, aminek a következtében a politikáló értelmiség váratlanul széles mozgásterhez jutott – és váratlanul silány teljesítményt nyújtott. Különös rendszerváltozás: a győztes a kárvallott lett, s a változás a legyőzöttek hoz hasznot!

Az elfuserált rendszerváltozás következményei közül Lányi a leginkább talán azt sajnálja, hogy a politikai törésvonalak mentén valóságos kommunikációs szakadék alakult ki – a véleményformálók többsége ugyanis kizárólag azokkal hajlandó szóba állni, akik eleve egyetértenek vele. A sajtójukétól eltérő megközelítések jóhiszeműségét eleve kétségbe vonják – a más nézetek képviselőitől megtagadják a „párbajképességet”. Ezzel összefüggésben pedig két nyilvánosság alakult ki hazánkban – s joggal jegyzi meg Lányi, hogy ahol két nyilvánosság van, ott valójában egy sincs. Legalábbis a fogalomnak abban az értelmében,

amely feltételezi a párbeszéd elvileg korlátlan nyitottságát. A nyilvánosság kettéhasadásának a körülményei közepette a politikai intézmények széthullását csak úgy lehet elkerülni, ha a politikai testületek lényegében függetlenítik magukat a nyilvánosság(ok) ítéletétől. Ettől kezdve viszont, vonja le a szerző a következtetést, nem a nyilvánosság legitimálja a politikát, hanem ennek a fordítottja történik. A szerző azt is sugallja, hogy a posztkommunistákkal együtt a hagyományos jobboldal is zsákutcába jutott, ezért egy „harmadik erőre” lenne szükség a magyar politikában – e feltevésével a konzervatív recenzens nem ért teljesen egyet. Lányi ugyanakkor maga is érzékelteti, hogy a balliberális oldal ideológiájától jóval messze áll, mint a konzervatívokétól – valószínűleg ez magyarázza, hogy baloldalon már jó ideje ellenségnek tekintik.

Nehéz lenne viszont vitatni azt a megállapítást, hogy a szellemi alkotómunka körülményei egyértelműen romlottak Magyarországon. A hatalom és az értelmiség közötti viszony ma is a régi időkre emlékeztet: a cinkosság és az egyenlőtlenség jellemzi. Értelmiségünk alaposan kivette a részét az immár többpárti klientúra-építésből, de mégis neheztel új gazdáira, mert a tekintélye és a jövedelme elmarad attól, amihez az egykori „lojálisan kritikus értelmiség a boldog békeidőkben hozzászólt”.

A Duna-mozgalom történetének áttekintése kapcsán Lányi megfogalmaz néhány nagyon fontos elvi összefüggést ökológia és politika kapcsolatáról. Az ökológiai politika kiindulópontját abban a felismerésben jelöli meg, hogy többé nem hihetünk a fenntartható fejlődésben: ami van, az ugyanis nem tartható fenn többé. A korlátlan növekedésre irányuló törekvésünkkel – paradox módon – nem a hatalmunkat növeltük meg a természet fölött, hanem a kiszolgáltatottságunkat. Következésképp nem az ökológiának van szüksége a politikára, hanem a politikának van – volna – szüksége az ökológia érzékenységére és látásmódjára. A Duna-mozgalmak egyik legfontosabb tanulsága az, hogy „a környezet mint „környezet” védhetetlen. Ennek ellenére a környezetvédők Magyarországon sokáig a nyílt politikai szerepvállalásnak még a látszatát is kerültk. A szerzőt azonban saját tapasztalatai meggyőzték arról, hogy jószerevel nincs is olyan ártatlan ügy, amely ne ütközne a politika által emelt falakba. Nincs más választásunk, írja Lányi, mint „politikát csinálni a környezetvédelemből”.

E felismerésből szerveződött meg 2000 márciusában a Védegylet, amely, logikus módon, magának a politikának a fogalmát kívánta átértelmezni. A Védegylet ökológiai politikájának a „terméke” volt az a gondolat is, hogy meg kell teremteni a jövő nemzedékek politikai képviselését is – az országgyűlési biztosról szóló törvényjavaslat megalkotására a testület Sólyom Lászlót kérte föl. (Mint emlékeztetes, az államfői posztra is a Védegylet javasolta

Sólyom Lászlót.) A könyv beszámol a Védegylet ezt követő kettészakadásáról is, amelynek következtében az alapító Lányi maga is távozni kényszerült a szervezetből; e folyamat részleteivel azonban a recenzens nem kíván foglalkozni. Fontosabbnak tűnik számára a szerző konklúziója: változás csak akkor képzelhető el, ha gondolkodásunkban túllépünk a rendszer logikáján. A pártrendszer és a civil társadalom közötti merev határvonal nem tűnt el a pártok számának szaporodásával! A közhatalom eszközeiért és a közcélok meghatározásának a jogáért folytatott versengés terepét továbbra is „áthatolhatatlan szögesdrót-akadály választja el a civil mozgalmak és társadalmi szervezetek játékterétől”, s ennek következtében a társadalomból hiányzik a kollektív érdekérvényesítés sikerébe vetett bizalom. Lányi idézi az identitás fontosságáról értekező nemzetközi tekintélyt, Manuel Castellt: a hivatalos intézményrendszer többé nem kínál azonosulási kereteket a polgároknak.

Ezen pedig még akkor is változtatni kell, ha egyébként Magyarországon az emberek számára ez a természetes és megszokott állapot. Kérdés persze, lehet-e a politikai cselekvés erkölcsi kötelesség. Kant éles határvonalat húz erkölcs és politika közé, Hans Jonas, a neves XX. századi morálfilozófus viszont úgy gondolja, hogy ez a határ többé már nem létezik: csak a kollektív felelőtlenség vagy a kollektív felelősség rendszere között választhatunk. A könyv szerzője ez utóbbi felfogással ért egyet; e meggyőződése vezette el őt a civil társadalom igényeit kifejezésre juttató szervezet, az *Élőlánc Magyarországért* megalakításához, majd az előbbitől független *Országos Civil Fórum* megszervezéséhez. „Egy katasztrófába sodródott világban, egy pocskul kormányzott ország írástudóinak kutya kötelességük, hogy felemeljék szavukat a hazugság, a közöny, a

beletörődés ellen” – hangsúlyozza. Az OCF – a civil mozgalmak talán legnagyobb hatású szereplőjeként – olyan vitafórummá vált, amely a Nádor-teremben tartott rendezvényein kísérletet tett „a nyilvános beszéd komolyságának a helyreállítására, valahol a kiüresedett parlamentarizmus és a népharag útszéli megnyilatkozásai között”.

Túlmutatnak a környezetvédelem ügyén azok az országos visszhangot kiváltó petíciók is, amelyeket ugyancsak Lányi kezdeményezett: a 2006 őszének rendőri brutalitása ellen tiltakozó és az áldozatoknak igazságot követelő nyilatkozatot hatvankét ismert értelmiségi írta alá, nagyjából az OCF résztvevői közül, s ugyanez a kör megszólalt a nemzeti vagyon kiárusítása ellen is. Az *Élőlánc* a falusi kisiskolák védelmében szervezett akciójával próbálta meg felrázni a nemzet lelkiismeretét. Lányinak azonban nincsenek illúziói a társadalmi mozgalmak jelenlegi lehetőségeit illetően. Rezignáltan állapítja meg: „Végvári nép vagyunk: csak ha az ország már a végét járja, akkor mozdulunk”.

Mint az irodalmi művek többségét, egy-egy történelmi korszakot is csak a vége felől lehet megérteni. A rendszerváltással kezdődött szakasz azonban még nem zárult le – ezért a kollektív bölcsesség sem szülhette még meg azt a „nagy narratívát”, amely szilárdan kijelölné az értelmezési kereteket. Születik azonban néhány olyan munka (sajnos, kevés), amely – szerzőjük kivételes érzékenységének köszönhetően – a közelmúlt legmélyebb rétegeibe ás le, s ezzel nagyon sokat segít jelenünk megértésében. Lányi András nehezen meghatározható műfajú könyve – memoárnak és elemzésnek egyaránt tekinthető – ilyen ritka munka.

Egedy Gergely

